

A 2015/2016. tanévi Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny

MOZGÓKÉPKULTÚRA ÉS MÉDIAISMERET döntő forduló

Javítási-értékelési útmutató

A. feladat

Filmelemzés

A Karusszel Rítus

Rendező: Gayer Zoltán, Molnár Péter

Operatőr: Kotchy Péter

<https://www.youtube.com/watch?v=UjWtjGOxE3M>

Értelmezze a Karusszel Rítus című filmet (annak tudatában, hogy a karusszel szó magyarul körhintát, vidámparki forgó játékot jelent)! Elemezze, hogy az alkotás milyen filmes eszközökkel konstruálja, fogalmazza meg a jelentést! Fogalmazza meg, hogy miféle hatás(oka)t épít fel a film és hogyan éri az(oka)t!

A feladat megoldására – melyet a film megtekintése után megismernek a versenyzők majd másodszor is megnézhetik a filmet –, 60 perc áll rendelkezésre. További információ, írásos vagy az internetről letölthető segédanyag nem vehető igénybe.

Javítókulcs:

A feladatra összesen 30 pont adható.

A film a repülésben megtestesülő szabadságot, a földtől (a nehézkedéstől, a kötöttségektől) való elszakadás örök vágyát fogalmazza meg. Az értelmezésbe az is belefér, miszerint a film azt mutatja meg, hogy a repülés, az igazi szabadság elérése nem lehetetlen, de néhány dolog, így a szabadság vágya, az igazi másik ember, a feltétlen bizalom (vagy hit) és a bátorság bizonyosan kell hozzá, ám – elsősorban a lezárás felől nézve – a releváns olvasat inkább az, hogy mindez csupán illúzió. A szabadság látszat csupán, olcsó vásári trükk, érzelmi és érzéki-testi manipuláció.

Különösen az alábbi megfigyelésekre épülő, indokolt észrevételek értékelendők:

- *A különös, különböző tárgyakat cipelő társaság nem tudja pontosan, hogy hova tart;*
- *Hogy hol állnak meg, az a szakállas, magas, pipás férfi döntésétől függ, aki valamiféle Vezető;*
- *Vonatsínen lépdelve érkeznek (a semmiből, a szélfúttá porból tűnnek elő), a film elején a vonat, a sínek és a szélzúgás által keltetett asszociációk (pl. utazás, kaland, távolság, végtelen megérkezés) irányítják a nézői érzékenységet;*
- *Az elhagyatott vidámparki körhinta előtti tér a megfelelő helyszín; a kültelki körhinta által keltett érzetek, emlékek erősen befolyásolják a nézőt a jelentsalkotás folyamatában;*
- *A csoport összeszokott, mindenki tudja, mi a dolga;*
- *A körbekerített kör alakú, piros szőnyeg előbb egyfajta porondnak tűnik, később valamiféle szakrális térnek, ahol megtörténhet a csoda;*
- *Az addig titokzatos történéseket a „Repülés itt” tábla felállítása értelmezi először konkrétabban: ezek az emberek talán valamiféle mutatványra, cirkuszi előadásra, „produkcióra” készülnek, amelyben kitüntetetten fontos szerepe lesz a széken ülő szakállas férfinak, a Vezetőnek;*
- *A többiek, a Segítők, egyfajta öltözetet viselnek, uniformisban vannak;*
- *A Vezető mintha valami régi könyvet lapozgatna, de közelebbről nézve kiderül, hogy műsorismertető vagy programfüzetek sokaságát tartja a kezében;*
- *Hosszú ideig nem történik semmi, a különös csoport türelmesen vár. Mintha egy éjszaka telne el, este majd reggel lenne, míg feltűnnek ez első arra járók, a gyerekek;*
- *A uniformisba öltözött személyzet megszólítja őket, hallani a hangokat, de a nyelv, amin megszólalnak, ismeretlen vagy halandzsanyelv;*
- *A gyerekeket elküldik, a produkció nem gyerekeknek szól, nem cirkuszi műsor. Akkor vajon miféle előadás? (A nézői kíváncsiság fokozása)*
- *Többen is jönnek, fiatalok, de valami nem stimmel, nem kapnak lehetőséget arra, hogy a porondra lépjenek, sajnálattal, de határozottan elutasítják őket – vagyis ők valamiért nem alkalmasak, nem repülhetnek. De miért? A kislány és a kisfiú azért, mert túl fiatal? A fiúk azért, mert biciklivel érkeztek? Nem tudhatjuk még.*
- *Az újabb érdeklődő érkezők között viszont van egy fiatalember, ő jöhet. A Vezető dönti el tehát, hogy ki alkalmas, ki vehet részt a dologban, ki igen s ki nem – de úgy látszik, hogy aki*

kifejezetten azért jött, hogy repüljön, az nem kap lehetőséget rá, csak az, aki csak úgy erre jár, akit a Vezető választ ki;

- *A jelentkező előtt megnyílik az út, szertartásosan bevezetik a porondra, a „zenészek” játszani kezdenek, a Vezető forgatja a porondon a fiút, akinek a lába lassan elszakad a földtől, szinte repül. Élvezi, nevet;*
- *Aztán váratlanul a Vezető elengedi a kezét, a fiú nagyot nyekken a földön, ahogy sorra mások, a későbbi jelentkezők is, az ő érkezésüket, kiválasztásukat már nem látjuk, csak meglepett és fájdalmas puffanásukat a földön, a „repülés” arra ébreszti rá őket, hogy nem tudnak repülni;*
- *Egyikük, a terepszínmintás ruhát viselő neki is menne a Vezetőnek, de a rendezők határozottan kitéssékelik a porondról;*
- *Megint a várakozás, egy ideig nincs újabb jelentkező. Csak a madarak szállnak fent a magasban;*
- *A fordulatot, a közeledést a tetőponthoz az jelzi, hogy a Vezető váratlanul feláll. Ő már lát valakit, akit a néző még nem. A Lányt. A Vezető akarja őt. A Lány véletlenszerűen tűnik fel, gyözködni is kell, hogy vegyen részt a dologban. Másodszor is látjuk a porondra lépés és a zene elindulásának rítusát;*
- *A kezek egymásba fonódnak, a forgás elindul s az érzelmes zene hangjaira az egymásra mosolygó Vezető és a Lány pörögni kezd, míg végül látszólag mind a ketten elemelkednek a földről. Repülnek. Ez volt tehát a cél, az egymásba kapaszkodó szabadság, a repülés;*
- *Ilyenkor mindenki el tud emelkedni egy lépéssel a valóság fölé, az egyenruhás segítők, a zenészek, megtörténik a csoda...;*
- *Bár a lebegés kicsit furcsa, groteszk, a levitáció illúzióját látjuk, mintha dróton rángatott bábuk lennének a segítők;*
- *Aztán valami történik, megbomlik a harmónia (talán mert a Lány lenézett, talán félni kezdett ahelyett, hogy csak önfeledten élvezte volna a repülést, talán mert a Vezető önző és csak a saját repülése izgatja, a Lány csak eszköz ehhez), vagy nem is történik semmi, csak a rögválóság erősebb, mint szeretnénk, és a zene elhallgat, a Lány lezuhan – nem a vörös porondra, hanem a hajdani körhinta előtti térségre, a porba, a kavicsok közé;*
- *Ahogy feltápáskodik és elmegy, hitetlenkedve és vissza-visszanézve, nincs ott semmi. Se a porond, se a Vezető, se a különös emberek. Csak a kültelki szikkadt térség.*

A film stílusára, a mise-en-scene és a formanyelv-használatára vonatkozó fontosabb észrevételek:

- *Egyszerű, könnyen kivitelezhető és jól érthető, leíró jellegű kamerakezelés;*
- *Néhány tudatos, pontosan eltervezett és hatásos „kulcsbeállítás” (pl. a ponyvát cipelők átlós kompozíciójára épülő nagytotál, amelyben először látjuk meg a kiválasztott helyszínt, a körhintát vagy a forgás szubjektívjei);*
- *A zajok és zörejek realista, jól beazonosítható alkalmazása kontrapunktban az érzelmileg telített atmoszférával és zenével és különösen a halandzsanyelvvvel – mindez együttesen segíti a külső (valóságos) és a belső (szabadsággal kacérkodó) világ párhuzamos létezésének megteremtését;*
- *Alapvető a környezet- és motívumválasztás (az elhagyatott, a „nem szép”, használt anyagok, a fabrikált zeneeszközök, minden csak illúzió, minden csak hasonló, de nem „Az”) – másfelől ez*

illeszkedik ahhoz az értelmezéshez is, miszerint minden alkalmas segítség lehet a szabadság csodájának elérésére, az nem a külső körülményeken múlik;

- *A cselekményszervezés és a vágás lineáris, könnyen követhető, a többértelműség, a jelentés a réges-régi pörgetős-forgatós gyerekjáték ritualizálásával jön létre;*

A cím pontosan foglalja össze a filmgondolat lényegét: a köznapi (ezúttal a körhinta) is ritualizálható vagyis átlényegíthető, önmagánál mélyebb tartalmat hordozó lehet, másfelől ilyen (karusszel) rítus nincs, a Vezető és a Segítők konstruálják, vagyis valamiképpen hamis illúzióról van szó.

B. feladat

Médiaismeret

Kistehén: Szájbergnyerek

<https://www.youtube.com/watch?v=S1jXMGUGFyw>

A látott klip ismeretében értelmezze az alábbi, **Theodor Adornótól** származó gondolatokat!

Ezután érveljen Adorno megállapításai mellett és ellene, miközben kifejti, hogy mit értünk a **populáris kultúra** fogalma alatt, ez mennyiben egyezik meg a **tömegkultúra** fogalmával, illetve mennyiben különbözik tőle!

„A könnyűzene üres, felszínes tömegtermék, ami művészi értéket nem képviselhet, csupán a nagy tömegek elbutítására alkalmas, mivel a kultúripar termékei azonnal befogadhatóak, nem igényelnek erőfeszítést. Az esztétikailag képzetlen és öntudatlan tömegek kritikátlanul elfogadják az olcsó és degradált mámort, amelyet ezek a művek nyújtanak, a megkérdőjelezés képességének hiányában pedig arra is alkalmatlanná válnak, hogy észrevegyék helyzetük sanyarú mivoltát és fellázadjanak a hatalom ellen. A sláger fő szerepe az azonosulási effektus elérése, a fogyasztók „szellemileg kiskorúak”, akik „saját érzelmeiket és benyomásaikat képtelenek megfogalmazni”, ezért jobb híján hamis, sekélyes érzelempótlékkal érik be”

A feladat megoldására – melyet a film megtekintése után megismernek a versenyzők majd másodszor is megnézhetik a filmet –, 60 perc áll rendelkezésre. További információ, írásos vagy az internetről letölthető segédanyag nem vehető igénybe.

Javítókulcs:

A feladatra összesen 30 pont adható, ebből 15 pont a populáris kultúra-tömegkultúra fogalom helyes értelmezésére, kifejtésére, 15 a dal/klip adornoí alapon álló vagy azzal vitatkozó elemzésére

Tömegkultúra-popkultúra:

A „tömegkultúra” fogalom értelmezése körül komoly viták zajlottak néhány évtizeddel ezelőtt. Az addig alantasnak, sekélyesnek, giccsesnek, izléstelennek, hatásvadásznak, részben a kultúraipar kiszámítható tömegtermelésből származó silány (sőt ártalmas) kulturális táplálékának minősített tömegkultúra jelentését a populáris (vagy pop)kultúra-fordulat lényegileg értékelte át. A kultúra ugyanis nem kizárólag a gondolatok és tapasztalatok művekben rögzített formája és nem is csak azoknak az értékeknek az összessége, amelyek az emberiség fejlődését segítik, hanem az életmódban, akár a mindennapi viselkedésben megjelenő jelentéseket és értékeket is felöleli. A populáris kultúra társadalmi-kulturális funkcióit az archetípus kultúrájával összekapcsoló elméletek a közösségeknek az emberlét alapkonfliktusaira adott válaszait illetve a tradicionális népi kultúra újrafogalmazott formáit ismerték fel a városi populáris kultúraformákban, a populáris kultúra szövegeiben. A művészet- és társadalomtudományokban a populáris kultúra szerepének, jelentőségének és sajátosságainak újraértékelése, a magaskultúrával való értékelvű összevetésének tarthatatlansága mellett a múlt század hetvenes éveitől egyre többen érveltek. A „tömegkultúra” kifejezést ma már elsősorban azok használják, akik nem fogadják el a kultúra tágabb értelmezését és ragaszkodnak ahhoz, hogy a tömegkultúra szövegeiről a magaskultúra vagy szerzői kultúra viszonylatában beszéljenek.

(Természetesen nem csak az kaphat maximális pontszámot, aki mindezt ilyen szabatosan fejt ki, de a hibátlan megoldáshoz az aláhúzott öt elem /gondolat/ releváns megjelenése szükséges.)

A klip vonatkozásában különösen az alábbi (vagy azokhoz hasonlóan érvényes) megfigyelésekre épülő indokolt észrevételek értékelendők:

Zenei szempontból:

- pro: A Kistehén dal egyfelől az Adorno kultúrakritikáját igazolja, hiszen – zeneileg legalábbis – azonnal befogadható, nem igényel semmiféle erőfeszítést, afféle mulatós zenének tűnik, a klip látványvilága is olcsó.*
- kontra: A Kistehén dal Adorno kultúrakritikáját cáfolja mivel – a zenei szerkezet szempontjából legalábbis – minimalistább és így szikárabb, erősebb és kevésbé elkoptatott a forma, mint a nóták döntő többségében, valójában csak a refrén variálódik finoman. Az sem igaz, hogy szimpla mulatós zene, különböző stílusok keverednek benne, a cigányzene, a reggae, a balkáni zene, afrikai ritmusok, popos, sőt rockos a hangzások.*

A dalszöveg:

- pro: A szöveg naiv, bárgyú, igénytelen rímekkel felszerelt.*
- kontra: Az abszurd, naiv, bárgyú, igénytelen rímekkel felszerelt szöveg valójában ravaszul álnaív.*

pro: A kisgyerekkorhoz kapcsolódó képekkel, durcával, értelmetlen narratívával összedobott dal nem akar a hallgatótól semmit, kizárólag a felhőtlen kikapcsolódás, belefeledkezés mámorát, hiszen - ahogy Adorno mondja -, a fogyasztók „szellemileg kiskorúak”, akik „saját érzelmeiket és benyomásaikat képtelenek megfogalmazni”, ezért jobb híján hamis, sekélyes érzelempótlékkal érik be;

- kontra: A kisgyerekkorhoz kapcsolódó képekkel, durcával, a laza és közvetlenül nem értelmezhető képzettársításokkal melyeket látszólag a kántálás rimkényszere szinte véletlenszerűen dob egymás után, a hallgató valóban nem érzi az értelmezéskényszert. A Szájber gyerek azonban pontosan az adorno kritiká reflexív idézőjelezése: a hallgató átengedi magát a dalnak, amely észrevétlenül – vagyis szerethetően és kellő szabadságot hagyva – mégis komolyabb hírokat pendít meg benne. Például arról, hogy nem bűn, ha elengedi magát, ha néha ki mer és tud kapcsolni (azóta szeretem a vasárnapot), ha nem tör a legmagasabb és egyben elérhetetlen csúcsokra, de tud örülni annak, ha eléri saját lehetőségeit (most már magas hegy a Mátra). Szó sincs ugyanakkor bármiféle adorno értelemben vehető azonosulásról a slágerrel, ezt kizárja a szöveg, az azonosulás az annak mélyén rejtőzködő melegséggel és pozitív életszemlélettel lehetséges, ami nagyon hiányzik az életünkből. A szájber gyerek – vagyis a „cyber-gyerek” a számítógép előtt, a virtuális, konstruált valóságban nő fel, csak azt ismeri, amit mutatnak neki, semmit sem tud a kék tavakról és különösen a kacskákról, hiszen sose látott igazi „kacsát”. S most, amikor láthatna, könnyen lemaradhat róla, ha fölényeskedve ragaszkodik a cybervilág látszat-igazságaihoz. A szöveg alaphelyzete tekinthető tehát egyfajta óvatos-játékos, de egyértelmű kultúrákritikának, akár adorno alapállásnak...

A klip

- pro: A klipben a tömegkultúra-ipar már ismert, bevált - vagyis kiszámított, sokszor felhasznált– motívumait próbálják meg egyedinek beállítani (pl. szentképek, keleti kultúra, kutya, macska), az előadásban sincs semmiféle spontaneitás;

- kontra: A sokszor látott motívumokat megvilágító kis lámpafüzérek, a hol spleenes, hol mulató, hol pedig csak önreflexíven és ironikusan értékelhető, angolra váltó előadásmód, a vizuálisan inkább homevideónak, mintsem kiglancolt high-tech reklámnak mutatózó klipnek semmi köze a tömegtermeléssel készülő és sztár csináló klipkultúrához.